

WWF

MAGAZIN

2011/1

Pusztai tölgyesek

Az Alföld utolsó mohikánja

Erdőssztyeppek múltja és jövője

Összefogás az alföldi oázisért

**Ha kívágják,
sosem lesz a régi.**

Védjük együtt az
egyedülálló pusztai
tölgyest!

TARTALOMJEGYZÉK

Hírek	4	Olyan, mint egy virágoskert. Interjú Kun András	
Jelfák Nagykőrösön	5	botanikussal	14
A Kárpátok őserdeinek védelmében	6	Hány szarvas él egy erdőben?	17
Összefogás az Alföld szívéért	7	Makk Marci a Pálfája erdőben	19
Ki kopog az odvas fában?	12	Játék ajánló	20
Könyvajánló	13	Egy magyarrá lett jövevény	21

Impresszum:

Szerkesztők: Antal Alexa, Kerpely Klára

Közreműködők: Kapás Tibor, Kerpely Klára, dr. Magyar Gábor, Gadó György Pál, dr. Gálhidy László, Sági Mária, Verő György.

A kiadvány és a projekt az az Európai Unió és a Vidékfejlesztési Minisztérium támogatásával valósult meg.

További információ:

wwf.hu és www.pusztaitolgyesek.hu

IDÉN 80 HÓDÓRÁT TARTOTTUNK

Az OBI Hungary és a WWF Magyarország szervezésében szerte az országban megtartott hódismereti előadásokon idén több mint nyolcvan osztály ismerkedett meg a hódokkal és a hód-visszatelepítési programmal. A hódórákon látványos szemléltetőeszközök és rövidfilmek segítségével mutattuk be hazánk legnagyobb rágcslóját a gyerekeknek. Egy kísérő tanár szavaival élve:

„A hódóra program egy roppant érdekes lehetőség a tanórán kívüli tanulás megvalósításához. A szokatlan helyszín, a szokatlan előadó és a szokatlan téma már elég biztosíték arra, hogy a gyerekek figyelme lankadatlan legyen. Szeretnénk, ha még több hasonló kezdeményezésen vehetnénk részt.”

A WWF a következő tanévekben is szeretné folytatni a hódóra sorozatot, mely a környezeti nevelés fontos eszköze. A közel tíz éve zajló programon mintegy 20.000 diák vett már részt hódórákon és ismerkedett meg a faj-visszatelepítési programmal.

Fotó: © Gruber Tamás

Fotó: © Kiss Róbert

BELEVÁGUNK

Hosszú előkészítés és sok egyeztetés után idén megkezdtük a terepi munkát a Szabadság-szigeten.

A mohácsi Szabadság-sziget és a mellékág helyreállításába két éve fogtunk bele Mohács Önkormányzatával, a Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatósággal, az Alsó-Duna-völgyi Kövizzel, a Dunántúli Regionális Vízművel és a Coca-Cola Magyarországgal közösen.

A Duna szigetein az őshonos, gazdag élővilágú ártéri erdők helyét idegenhonos, agresszíven terjeszkedő fajok foglalták el. Ezeket a foltokat el kell távolítani ahhoz, hogy az őshonos ártéri erdő helyreállítása elkezdődhessen. 2011 tavaszán megkezdődik az invazív növényzet eltávolítása a Szabadság-szigeten a természetes erdő védelméért. A főként nemesnyár állományok kivágása után azok helyére még idén hazai fák, magas kőris, fehér nyár, vénic szil csemeték kerülnek.

Jelfák Nagykőrösön

Fotó: © Anastasiya Timoshyna

Nagykőrösön nem újkeletű az erdő szeretete, lakói már a régmúltban is szoros kapcsolatot ápoltak az erdővel. Ennek köszönhető a sok száz éves jelfák fennmaradása a környéken.

A nagykőrösi tölgyesek megőrzését célzó természetvédelmi program lelkes szövetségest talált a hagyományosan erdőbarát kőrösiekben. A település a nevét is a környékbeli kőrisfaerdőről kapta, bár ez a faj ma már alig látható az erdőben. A városban sorfaként, és a múzeumkertben maradt meg nagyobb egyedszámban, ahol egy különösen szép magyar kőrisfa Arany János, az egykor a városban tanító költő nevét viseli. A város címerében is a kőrisfa látható, s ez nem adományozott, hanem felvett, beszélő címer.

A nagykőrösi erdőben sétálva a 80-100 éves „faifonccok” közt találhatunk többszáz éves faóriásokat

is. Ezek az ún. jelfák, más néven makkfák, amelyeket a régi időkben törvény védett a kivágástól. A városhoz legközelebb áll a Pálfája, amelyet a legenda szerint az 1400-as évek közepén ültetett egy Pál nevű polgár. A Pálfája mellett még hét nevesített famatuzsálemet találtunk meg abból a 25 jelfából, amelyeket az 1930-as években neveztek el. Ezek közül a Nagyságos Fejedelem emlékét őrzi az Örkényi út mentén álló 600 éves, 620 cm kerületű Rákóczi-fa, de igen szép kort ért meg a 400 éves Mátyás király-fa és Széchenyi-fa is.

Fotó: © Justin István

A jelfákhoz különböző mondák kapcsolódnak, amelyek szájhagyomány útján maradtak fenn, mint például a Kincses makkfa legendája.

Hogyan is szól a mese?

Hol volt, hol nem volt, volt egy erdőkerülő és annak szépséges, ám csalfa leánya. Csalfasága abban mutatkozott meg, hogy imádott szerelmét elhagyta egy török vitéz kedvéért. Maczkó Albert, a csalfa leány szerelmét nem hagyta annyiban, és véres bosszúra esküdött a sötét erdő mélyén. Öt nap öt éjjel kereste búvóhelyüket, mikorra megtalálta, a virágos mező közepén. Megleste az újdonsült szerelmespárt, majd követte őket a török vitéz sátráig.

Mivel a sátonál inába szállt a bátorsága, inkább megvárta az est leszálltát. Akkor odalopódzott a szerelmespár sátrához, hogy megölje őket, de közvetlenül a sátor előtt egy bivalybőr csomagot talált. Kíváncsisága és féltelme erősebb lett a bosszúnál, megfogta a csomagot és odébb állt egy hatalmas tölgy árnyékába, hogy megnézzze, mi lehet a bivalybőrben.

Szeme-szája tátva maradt, mivel a bőrben óriási mennyiségű ékszer, aranyat talált. Mivel az arany olyan nehéz volt, hogy nem tudta elvinni, zsebeit telerakta, és a kincset elásta a környék legnagyobb tölgyfájának tövébe, melyet azóta Kincses makkfaként emlegetnek.

Úgy tartják, hogy akit egy fa névadására választanak, az beleköltözik a fa lelkébe és a fában él tovább. Ezért Nagykőrösön ma is folytatjuk az elnevezett jelfák hagyományát. 2000-ben 14 új jelfát nevezünk el, melyekkel olyan közismert helyi személyeknek állítunk emléket, akik életük, munkásságuk során kiemelkedő cselekedeteikkel gazdagították városunk, országunk hírnevét.

Kapás Tibor, természetbarát

A KÁRPÁTOK ŐSERDEINEK VÉDELMEBEN

A WWF Magyarország 2011-ben támogatást nyújt az Északi-Kárpátok őserdeinek megmentéséhez. A Szlovákia területén még fellelhető, 25 hektárnál nagyobb kiterjedésű, fakitermeléssel soha nem érintett ősi erdőket egy helyi civil szervezet mérte fel az elmúlt két év során. Vállalkozásuk rendkívül fontos, hiszen – bár az őserdők némelyike már évtizedek óta védett – sok állományukat ma is a fakitermelés veszélye fenyegeti. Két terület védetté nyilvánításában segítjük munkájukat, miközben híreket is adunk az őserdők világáról.

Február közepén, együttműködésünk indításaként meglátogattuk a badini őserdőt, amely az elsők között, 1913-ban kapott szigorú védelmet. A ropogó hóban lenyűgöző méretű bükkfák és jegenyefenyők között jártunk. Megtudhattam a szlovák kollégától többek között, hogy összesen négy medvével találkozott a felmérő munka során.

Foto: © Gáhrdy László

ÖSSZEFOGÁS AZ ALFÖLD SZÍVÉÉRT

A WWF Magyarország és a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság több mint tíz éve dolgozik együtt az Alföld egyik természeti különlegessége, a nagykőrösi homoki tölgyesek megőrzéséért. Az Európai Uniótól 2006-ban elnyert LIFE pályázatnak köszönhetően, melyben már Nagykőrös Város Önkormányzata is partnerünk, úgy tűnik, munkánkat siker koronázza: sikerül megóvnunk az Alföld ártéren kívüli, száraz területeit egykor uraló erdőssztyepp utolsó mohikánjait.

Foto: © Szelenyi Gábor

A nagy, idős fák fontos szerepet töltenek be az erdő életében

MI IS AZ AZ ERDŐSSZTYEPP?

Az erdőssztyepp – más néven erdőspuszták – 8000 km hosszan nyúlnak el Belső-Ázsiától a Kárpát-medencéig, átmenetként a nedvesebb éghajlatra jellemző zárt erdők és a szárazabb éghajlatú füves puszták közt. Egyes történészek szerint a honfoglaló törzseink nomád pásztor

életmódja ehhez a környezethez alkalmazkodott, ezért nem vándoroltak tovább, amikor elérték a zóna nyugati határát.

A kontinenseken átívelő erdőssztyepp-zóna különböző részein eltérő növénytakaságok alakultak ki. Hazánkban a homoki tölgyesek két, hungarikumnak tekinthető típusa található meg: a szárazabb pusztai tölgyes és az üdebb gyöngyvirágos tölgyes. Az erdőssztyepp uralkodó fafaja

Az első tölgy jelképes elültetésével kezdődött az élőhely-rehabilitációs munka

a kocsányos tölgy, de sok itt a fehér-, fekete- és szürkenyár, előfordul molyhos tölgy, magyar kőris, mezei juhar és mezei szil is. Ősszel a vadkörte, galagonya, kökény és fagyal terített asztal a madarak számára.

Mivel az erdőssztyepp átmenet az erdők és a füves puszták között, élővilága igen változatos: megtalálhatjuk itt a lombhullató erdőkre és a száraz gyepekre jellemző fajokat is. Különösen gazdag a rovarvilág, és a lágyszárú növények közt is több ritka, homokpusztai maradványfajt találunk, köztük az élénkrózsaszín tartós szegfűt és sárgán virító homoki nősziromot. Számos állatfaj kifejezetten ehhez a mozaikos, átmeneti élőhelyhez kötődik. Ilyen például a kékcókának is nevezett szalakóta, amely rovarokból álló táplálékát a füves pusztákon keresi, ám az erdők öreg fáinak odvában költ.

Az emlősök közt igazi érdekességnek számít az itt élő tucatnyi védett denevérfaj. A kirándulástól azonban ne riasszanak vissza senkit, teljesen ártalmatlanok; csak sötétedés után repülnek, és

rovarokkal táplálkoznak. Sok madárfajhoz hasonlóan a denevérek is a természetközeli erdőkre jellemző öreg fák odúiban nevelik csemetéiket.

MI FENYEGETI A PUSZTAI TÖLGYESEKET?

Az ember tájálalakító munkájának következtében mára alig maradt néhány kisebb folt az Alföld egykori természetes erdőssztyeppjeiből. A szántóföldek területének növekedése, a távoli tájakról betelepített fafajok, pl. az akác előnyben részesítése az erdőgazdálkodás során, továbbá az elmúlt 80 év vízszabályozási munkálatai és az éghajlati változások miatt az erdőpuszták területe jócskán lecsökkent és feldarabolódott.

A jelenleg elterjedt vágásos erdőgazdálkodás a még meglévő pusztai tölgyes állományokat is veszélyezteti. Bár a kivágott erdők helyére újat ültetnek, ezek

egy évszázad alatt sem érik el az eredeti állapotra jellemző fajgazdagságot. Nem minden megbolygatótt élőhelyet lehet ugyanis mesterségesen helyreállítani. Az olyan szélsőséges körülmények közt kialakult ökoszisztémák, mint a száraz homoki tölgyesek, ha egyszer elpusztítjuk őket, örökre eltűnhetnek. Helyüket szívósabb, szegényesebb növénytársulások, telepített akácosok, mesterséges fenyesek, nyárfaültetvények foglalják el, ahol ritka a madárdal és nem virít a gyöngyvirág.

A természetvédőknek komoly fejtörést okoz, hogy a pusztai tölgyesekben évtizedek óta nem találunk fiatal tölgyeket, növekvő csemetéket. A makktermés általában megfelelő, a fiatal fák között mégis szinte csak agresszíven terjeszkedő, idegen fajokat találunk, mint az észak-amerikai kései meggy vagy a fehér akác. Utóbbi az ültetett, sarjzatatott akácosokból terjed át a tölgyesekbe és homoki gyepekre, ahol fokozatosan kiszorítja az őshonos növény- és állatfajokat.

A tölgyesek természetes megújulását feltehetően részben a talajvízszint süllyedése akadályozza, részben pedig az, hogy a tölgyesekben jóval több vad él, mint amennyit az károsodás nélkül képes eltartani.

Fotó: © Gálmány László

Önkéntesek is segítettek az agresszíven terjedő özönfajok visszaszorításában

Saját bőrünkön tapasztaltuk a LIFE projekt során, hogy akár egyetlen sülőd vaddisznó több hektár makkvetést képes felfalni. A vaddisznók túrásukkal a homoki gyepekben is jelentős károkat okoznak, az őzek és a vadászati célból idetelepített dám-szarvasok csapatai pedig a facsemetékre jelentenek veszélyt: lerágják a friss hajtásokat, így gátolják, hogy a fa felnőjön, megerősödjön.

MIT TESZÜNK A TÖLGYESEK VÉDELMEÉRT?

Hazánk kétfélmillió hektár erdejében mára legfeljebb néhány ezer hektár a megmaradt homoki erdőssztyepp terület. Az élőviláguk megőrzése érdekében szeretnénk elérni, hogy ezeken a foltokon a gazdasági célú erdőművelés helyett a védelemre kerüljön a hangsúly, így biztosítsuk az erdők fennmaradását, a gyepek regenerációját. Különben hamarosan egyetlen négyzetméter sem találunk ebből az értékes, egyedi élőhelyből. Az Európai Unió is felismerte az erdőssztyepp különleges értékét,

Terepi adatgyűjtés a tölgyesben élő fajok sokféleségének felméréséhez

ezért a Natura 2000 ökológiai hálózat magyarországi kijelölésekor ezek az élőhelyek európai szintű védelmet kaptak. 2004-től a nagykőrösi pusztai tölgyesek is a Natura 2000 védelme alá tartoznak.

A 2006-ban indított LIFE projekt keretében sikerült a legjobb állapotú pusztai tölgyeseket kivonni az erdőgazdálkodás alól. A nagykőrösi Csókás-erdő és Nagyerdő legtermészetesebb erdőrészeit – több mint 170 hektárt (340 foci pályányi területet) – a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság 90 évre bérbe vette a tulajdonosoktól. Itt megszűnt a gazdasági fakitermelés, kizárólag természetvédelmi célból történhet erdészeti beavatkozás. Az elmaradt haszonért az erdők tulajdonosait az Európai Unió és a Vidékfejlesztési Minisztérium támogatásából kifizetett bérleti díj kárpótolja, az eltávolított, idegen fafajok értékesítéséből származó bevétel pedig az erdőgazdálkodókat illeti.

Munkánk célja a pusztai tölgyesek és homoki gyepek megőrzése és, ahol szükséges, helyreállít

tása, amivel csökkentjük az élőhely feldarabolt-ságát. A bérbe vett területeken és az összesen több mint 220 hektár állami és önkormányzati tulajdonú erdőben 2008-ban megkezdtek az élőhelykezelési munkákat. Körülbelül 60 hektáron kitermeltük a tölgyesekbe ékelődött akác- és feketefenyő-ültetvényeket, helyükre kocsányos tölgyet, hazai nyárat és más őshonos fajok csemetéit ültettük. A területeket vadkizáró kerítéssel és villanypásztorral vettük körbe, hogy megóvjuk a csemetéket a vadkártól. Bár tudtuk, hogy magas a vadlétszám, a kerítés építésekor meglepetésként ért, hogy ezen a nem túl nagy területen 2-3 tucat dím, őz és vaddisznó összezsúfolódott. A bennrekedt állatokat a Csókás-erdei Vadásztársaság és önkénteseink segítségével hajtottuk ki a kerítésen kívülre. Reméljük, a vadkár mérséklésével a következő években a természetes utánpótlás is megerősödhet, és hamarosan nemcsak ültetett tölgyecsemetékkal találkozhatunk a Csókás-erdőben.

Az első évben az aszályos tavasz miatt az elültetett csemeték közül sok elpusztult, ezért a következő évben új technológiát alkalmaztunk az ültetéshez. A homokos, száraz talajon a legnagyobb kihívás a víz megtartása és elérhetősége a gyökerek számára, ezért fontos, hogy megfelelő mélységben előkészített talajba kerüljenek a facsemeték. Ugyanakkor az ilyen sérülékeny természeti területeken a talaj előkészítése csak lokálisan és kíméletesen történhet, a lehető legkisebb kárt okozva a gyepszint értékeiben. Ennek a két követelménynek egy hazánkban még alig ismert eszköz, úgynevezett tuskómaró magágykészítő alkalmazásával tudtunk megfelelni. Ez a gép kétméterenként készíti el a 60 cm szélességben és 50 cm mélységben átforgatott magágyat, ebbe kerültek a facsemeték. Szeretnénk, ha ez a hatékony és gazdaságos módszer széles körben elterjedne, a védelemre érdemes erdőterületeken felváltaná az aljnövényzet élővilágát is megsemmisítő teljes talajelőkészítési technológiát.

Az élőhelyek helyreállítása mellett a helyben élők bevonása is a program fontos része. A pályázati támogatásból a városhoz legközelebbi erdőben a Nagykőrösi Önkormányzattal létrehoztuk a Pál-

fája Oktatóközpontot és egy szabadon látogatható tanösvényt. Ezek hamar népszerűvé váltak a helyiek és a távolabbról érkező látogatók körében is. Örömmel látjuk, hogy a projektünk megerősítette az Alföld egyik legerdősőbb városában a természet szeretetét. Sok helyi lakos és civil szervezet segíti az erdőt és élővilágát bemutató és védő munkánkat. A pályázat 2011-ben lezárul, és bár a bérleti szerződés további 85 évig érvényes, a pusztai tölgyesek fennmaradásának valódi záloga az lesz, ha az itt élők sajátjuknak érzik, és meg akarják óvni ezt a természeti kincset.

Kerpely Klára

**A HELYIEK
TERMÉSZETSZERETETE
A LEGFONTOSABB
HAJTÓERŐ.**

A csíkos kecskerágó gyakori a sűrű cserjeszintben

Ki kopog az odvas fában?

Szalakóta, az erdőssztyepek ritka, védett madara

Fotó: © Máté Bence

A nagyörösi tölgyesek olyan madár-fajoknak is otthont adnak, melyek természetvédelmi és madárfigyelési szempontból is figyelmet érdemelnek.

A tölgyesekben költő fajok többsége vonuló, így főleg tavasszal találkozhatunk a territóriumuk határát énekkel jelölő énekesmadarakkal vagy a kevésbé muzikális, de hatásosan kopogtató harkályfajokkal. Az ügyes természetbúvár máskor is eligazodhat, mint afféle „ornitológiai helyszínelő”, mivel a fatörzseken található kopácsolási nyomok, egy hátrahagyott fészkek maradványai vagy egy kósza toll is elég lehet egy adott faj jelenlétének a bizonyítására.

Hazánk madárvilága a harkályokat illetően az egyik legszínesebb Európában, egy híján minden fajuk fellelhető nálunk. Az erdők természetességét mutatja, hogy hány harkályfaj él benne. A legtöbb lombhullató és tűlevelű erdőnkben megtalálható

a nagy fakopáncs, de közeli rokona, a balkáni fakopáncs is otthonra talált erdeinkben. Utóbbi a Balkánról származik, de mára Európa egész közép-szén részén megtalálható. A melegebb éghajlatot, nyitottabb erdőket kedveli, ezért jól érzi magát a pusztai tölgyesben. A közép fakopáncs Magyarországon még nem ritka, de nyugatabbra csökken az állománya, így ez a faj is az Európai Unió szempontjából jelentős fajok listáján szerepel, élőhelyei a Natura 2000 hálózathoz tartoznak. A fenti madárfajok egész évben a területükön maradnak, de ha épp nem látjuk az „erdő doktorait”, jelenlétüket fatörzsbe vájt odúik vagy elhullatott tollaik – a vérvörös alsó farkfedők, a fekete alapon fehér karéjos szárnytollak, esetenként a feltűnő, lándzsa alakú, csontkemény közép-szén faroktollak – jelzik.

A karvalyposzáta erdőszélek, bokrosok énekesmadara. Karvalyra emlékeztető, harántcsíkos melléről kapta nevét. Viselkedésében hasonlít a többi poszátára, fészkelési időben rovarokkal táplálkozik, az őszi vonulás előtt gyümölcsökkel töltökezik

Fotó: © Szelényi Gábor

Szüleik visszatértét várják a lombok közt rejtőző fészkek lakói

fel. Hasonló helyen költ a ragadozó kis őrgébics. Többnyire egy magasabb vártán ülve lesi zsákmányát, – innen a neve – bogarakat, szöcskét, néha kisemlősöket, hüllőket is fog. Ez a faj is vonuló, az Alföldön sok él belőle, de a Dunántúlról kiszorult.

A színompás, ritka szalakóta a kis őrgébicshez hasonlóan táplálkozik, de nagyobb testű bogarakra, kisebb gerincesekre vár. Nem énekesmadár, inkább a jégmadárral és a búbosbankával rokon. A harkályokhoz hasonlóan odúban lakik, de nem maga vájja ki, hanem természetes üregeket vesz igénybe, vagy nagyobb testű harkályok elhagyott odúba fészkel. Bár az Alföld továbbra is megfelelő étlapot kínál, az öreg fák kivágásával költőhelye beszűkült, természetes vagy mesterséges odúk hiányában eltűnik a területről, így a nagyörösi tölgyesek védelmével hozzájárulunk a fennmaradásához.

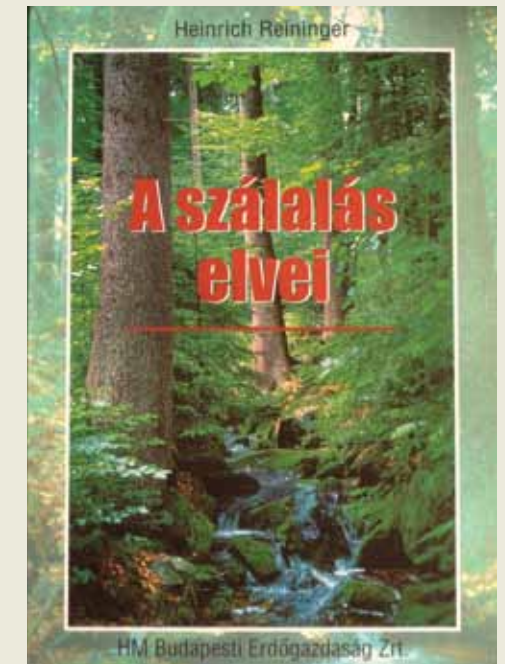
dr. Magyar Gábor

„FEKETE GÓLYA-FÉSZKET IS TALÁLTUNK EGY TÖLGYÓRIÁS LOMBJA KÖZT. REMÉLJÜK HAMAROSAN VISSZATÉR A LAKÓJA.”

KÖNYVAJÁNLÓ

SZÁLALÁSRÓL MINDENKINEK

A Szálalás elvei című könyv alapmű. Az osztrák szerző, Heinrich Reininger nevével fémjelzett kötet fontos támasza lehet a hazánkban alig tíz éve elkezdett természetközeli, folyamatos erdőborítást biztosító erdőgazdálkodásnak. Bár a könyv főként a szakemberekhez szól, az érdeklődő laikusok is megtudhatják belőle, miként lehet úgy fát kitermelni az erdőben, hogy az élővilág létfeltételei, és a tájképi értékek se sérüljenek. A kötet megrendelhető a kiadónál, a HM Budapesti Erdőgazdaság Zrt.-nél

Olyan, mint egy virágoskert

Interjú Kun András
botanikussal

A Nagykőrösi pusztai tölgyesek növényzeti értékeiről a legfrissebb ismeretekkel Kun András és Rév Szilvia rendelkezik, hiszen ők a 2006 és 2011 között megvalósuló nagykőrösi LIFE-Természet pályázat botanikusai. Ráadásul Kun Andrásról azt is megtudhatjuk, hogy a rovtartani ritkaságokra is figyel. Különösen, ha eléri az 5 centiméteres méretet...

WWF: Kezdjük mindjárt egy alapvető természetvédelmi kérdéssel! A Nagykőrös határában található pusztai tölgyesek mennyire tekinthetők természetesnek, eredeti állapotúnak?

András: Az erdők nagy többségét már évszázadokkal ezelőtt kivágták, és helyükön legeltetés

kezdődött. Csak kis foltokban maradt meg az eredeti növényzet. A történeti térképek is bizonyítják, hogy a ma Nagykőrösi-erdő néven ismert terület az 1700-1800-as években csak kisebb részben volt erdő. Később ugyan újra beerdősítették a legelőket, de sajnos főképpen tájidegen fajokkal. Azok a foltok, ahol folyamatos volt az

erdőborítás, ma is világosan felismerhetők. Itt találhatók meg az erdőssztyepp legértékesebb foltjai, a legtöbb ritka faj, az egész Duna-Tisza közén különlegességnek számító növények állományai.

WWF: A LIFE-projekt egyik fontos célja a tájidegen fajok helyén az őshonos erdők helyreállítása, de nem kevésbé lényeges az értékes, maradvány jellegű erdőssztyepp-foltok megőrzése és állapotuk javítása. Mit tehetnek ennek érdekében a botanikusok?

András: Pontosan ennek a két célnak a megvalósítását kísérik nyomon. Egyrészt a letermelt

akácok és fenyvesek helyére telepített fiatal erdősitések növekedését, az aljnövényzet regenerálódását vizsgáljuk. Másrészt az ősi maradványfoltok botanikai, növény társulástani értékeit tárjuk fel, és vizsgáljuk a természetes növényzet belső dinamikai folyamatait. Az öt éves kutatás hosszú időnek tűnik, de az időbeli változások vizsgálatahoz ennél is hosszabb időre van szükség. Csak így érthetjük meg az erdőssztyepp-vegetáció működésének alapjait. Márpedig e nélkül a természetvédelmi beavatkozások nem lehetnek sikeresek.

WWF: Nem használhatnánk ebben az interjúban, de akár a botanikai szaknyelvben is az erdőssztyepp helyett az erdőspuszt szót? Sokkal könnyebb leírni is, kiejteni is.

András: Az erdőspuszt szót nagyon szeretem. Jó hangzású és magyaros, ráadásul korábban a hazai vegetációtani szaknyelvben is használták. Azért maradnék mégis szívesebben az erdőssztyepp mellett, mert utóbbi beszédesebb, mélyebb jelentéstartalmat hordoz. Az erdőssztyepp a szó szoros szakmai értelmében nem erdő+gyep, hanem sajátos tulajdonságokkal bíró növényi és állati közösségtípus. Nem kizárólag az erdőkben és a gyepekben élő fajok keverednek benne, hanem sok olyan faj is előfordul itt, amelyek másutt hiányoznak vagy

ritkák. Ezeket szoktuk erdőssztyepp fajoknak nevezni.

WWF: A 8 ezer kilométeres erdőssztyepp-öv végig húzódik Eurázián, és a nyugati határa a Kárpát-medencében van. A mi erdőssztyepp maradványaink ugyanolyanok, mint az ukrain vagy oroszországi erdőssztyepppek?

András: Nem egészen! Keletre haladva az erdőssztyepp fajokészlete és szerkezete is megváltozik. A nálunk csak kis fajszámmal megjelenő kontinentális fajok egyre gyakoribbá válnak. Ugyanakkor a nálunk még fontos szerepet játszó délies elterjedésű növények – mint

Nagykőrösön a molyhos tölgy vagy a bársonyos kakukkszegfű – eltűnnek. A mi alföldi erdőssztyeppjeink szerkezetileg is mások: finomabb mozaikban, kisebb foltokban jelennek meg egymás mellett a nyílt és zárt erdők és a gyepek foltjai. Keleten sokkal élesebb a határ a zárt erdőtömbök és a sztyepppek között. Sajnos a veszteségek Kelet-Európában is jelentősek, például az egykor hatalmas kiterjedésű ukrán erdőssztyepppek közül csak néhány sztyepprezervátum maradt hírmondónak.

Fotó: © Székely Gábor

Az óriás törösdarázs az öreg tölgyesek lakója

WWF: Az elmúlt évek nagykőrösi terepi munkái megleptek valami igazi különlegességgel?

András: Számomra az a leg-izgalmasabb, hogy az akácso-tengerből miként bukkannak elő a kocsányos és molyhos tölgyes foltocskák. Már a letermelést

TÖBB MINT
100
VÉDETT FAJ
ÉLŐHELYE

követő évben nagyot haladt előre a regeneráció: számos olyan faj tűnt elő a „homályból”, melyeket évtizedeken át nem találtak meg. Ilyen ritkaság például a csepleszmeggy, a buglyos here vagy az idén nyáron előke-rült bugás veronika és homoki gémmor.

De másnak is tudtam örülni. Talán viccesen hangzik, de igaz: nekünk botanikusoknak óriási élményt jelent, ha egy különle-ges állatfajt pillantunk meg. Így jártam én is Nagykőrösön az

óriás törösdarazzsal, ami tényleg óriási. Közel öt centiméteresre megnőhet, de vaskos teste és vastag, fekete lábai miatt még nagyobbak tűnik. Hazánkban szinte soha nem kerül szem elé. Egyrészt azért, mert élőhe-lyei, az öreg tölgyesek sokfelé eltűntek, másrészt azért, mert többnyire a fák lombkoronájá-ban tartózkodik. Nagykőrösön éppen abban az időben szoktuk végezni a felméréseket, amikor a törösdarázs rajzik. És az is kide-rült, hogy – bármilyen óvatos is – a selyemkóró illatos virágainak nem tud ellenállni. Az idegenből behurcolt és agresszívan terjesz-kedő selyemkórót mi botaniku-sok egyáltalán nem kedveljük, de most szép élményhez segített. Nektár-lakomájuk közben több-ször is lehetőségem volt egészen közelről megfigyelni a fekete-

sárga mintázatú darázsóriásokat. Ők is az öreg alföldi maradvány-erdők féltett kincsei.

WWF: Van kedvenc helyed Nagykőrös vidékén?

András: Kedvenc helyeim azok a most regenerálódó gyeperdő szegélyek, ahol sok szép virágú növény ad találkát egymásnak. Van például olyan molyhos töl-gyes erdőfolt, amelynek cserjés szegélyén a szálkaperje és a szu-rokfű mellett együtt virágzik a nagyzezerjófű, a fürtös homokli-liom és a tarka nőszirm. Olyan, mint egy virágoskert.

Gadó György Pál

Foto: © Papp Miklós

Pillangóknak terített asztal a természet virágoskertje

HÁNY SZARVAS ÉL EGY ERDŐBEN?

Szarvassal, őzzel találkozni sokunk számára élmény, a kirándulás váratlan ajándéka. Nem csoda, ha felmerül a kérdés, vajon mennyi vad élhet erdeinkben? Nem károsítja a vadászat az állományokat? A válaszokat keresve meglepő tényekre bukkanhatunk, melyek által könnyebben megérthetjük a természet összefüggéseit.

Hazánkban sok vadászható állatfajt tartanak számon az apró szárnyasoktól a vaddisznóig. Bizonyos jelekből rögtön észrevehetjük az öt legfontosabb vad (a vaddisznó, a gímszarvas, a dámvad, az őz és a muflon) nyomait. Vizsgáljuk meg egy bokor ágait, vagy az aljnövényzetben keressünk facseteteket. A megrágott hajtások a patások útját mutatják, amelyek rengeteg rügyet és hajtásvéget fogyasztanak.

Ha a rágások nyomait nem is, de a vaddisznók reggelijéről tanúskodó, néha szobányi területű túsásokat könnyű észrevenni. Főként a lehulló makkot fogyasztják, de facseteteket, lágyszárú növényeket is kitűrnak, közben a kövek alatt élő rovarokat, gerincteleneket ugyancsak ösz-szegyűjtik. A vaddisznók jelenléte már abból is észrevehető, ha az avar felszíne nem sima, hanem felforgatott foltok tarkítják.

Talán nem is gondolnánk, de a magas vadsűrűség komoly problémát okoz a természetvédelemben és az erdőgazdálkodásban egyaránt. Hiszen ahol sok a vad, ott kevés a facsetete. A szarvasok a fakérget is lehántják, így azok hajlamosabbak a fertőzésekre, növekedésük lelassul. Néhol a legtöbb csíranövényt a muflonok eszik meg. Mivel Korzikáról kerültek hazánkba, sokat tartózkodnak a meleg, sziklás oldalakon, ahol az erdő fennmaradása amúgy is nehezebb. A vaddisznók őshonosak ha-zánkban, elszaporodásuk mégis sok kárt okoz. Régi életterük, az alföldi ártéri erdők megrit-

A túl sok szarvas károsítja saját élőhelyét is

kítása miatt felhúzódtak a hegyekbe. Helyenként úgy elszaporodtak, hogy az erdőgazdálkodók véleménye szerint „a makknak nincs ideje földet érni, eltűnik a vaddisznó szájában...” S ha nincs elég makk, az erdő nem tud megújulni.

A „vadkár” ugyanakkor természetes jelenség. A vad mindig is elfogyasztotta a magok, cseteték, hajtások egy részét, az erdő mégis meg tudott újulni. Sőt, a természet folyamatai állatok nélkül nem is működnek jól. Vajon miért tekint rájuk ellenségként sok gazdálkodó és természetvédő?

Régen az erdők mások voltak. Éltek még farkasok, hiúzok, medvék, amelyek ritkították a vadállományt. A téli táplálékhiány és fagy ugyancsak hozzájárult az alacsonyabb vadlétszámhoz, a túlélők számára bősé-gesebb táplálékot hozott a tavasz. A helyzet az utóbbi évszázadok alatt gyökeresen megváltozott.

Foto: © Kórhely Áttila

A vaddisznó az elvetett makkot is kitérja

A vad természetes ellenségeit az ember kipusztította, a patások állományait a téli takarmányozással növelte. Pontos adat nincs, de a „túltartott” vadállomány a becslések szerint sokszorosa a természetes létszámnak. A muflont és a dámot pedig kifejezetten vadászati célból hozták be Közép-Európába. Milyen lenne az erdő, ha nem lenne annyi vad? Egy egyszerű kísérletből kiderül: az erdőben elkerített kisebb területen az évek során sűrű növényzet nő, miközben a kerítésen kívül szinte csak barnás színű avar látható.

Az erdőgazdálkodás intenzívebbé válása során a régen változatos erdőket egykorú állományok váltották fel, ahol a fákat egyszerre vágják ki és aztán egyszerre ültetik. A cserjéket a csemeték gyorsabb fejlődése érdekében kivágják, miközben az aljnövényzet is visszaszorul. Az ilyen erdőben kevés a táplálék, ezért a vad bemerészkedik a szántókra, valamint kárt okoz az elültetett csemetékben és az idős erdőkben egyaránt. A vadkár ellen ún. vadvédelmi kerítéssel védekeznek, amiből Magyarországon közel 8500 km-t tartanak fenn. Ezeken a drótokon akadnak fenn az állatok Gemencen, mikor árad a Duna...

A túltartott vadállomány nem jó sem az erdőnek, sem a gazdálkodásnak. A bekerítés, a facsemeték

pótlása nem lehet hosszú távú megoldás. Ellenkezőleg, a legnagyobb gátja a természetes folyamatokra alapozó kíméletes erdőgazdálkodás elterjedésének. A vadnak sem jó, hogy ilyen létszámban osztja meg fajtársaival a szűkös táplálékot.

A sok vad egyedül a sportvadászoknak, és a vadászatban rejlő „kapcsolati tőke” hasznélvezőinek kedvez. Számukra fontos, hogy a vadászat sikeres legyen; biztosan puszkavégre kerüljön a vad, amiért a csapat időt, pénzt és fáradságot nem kímélve a helyszínre utazott. A magas vadlétszámot a sportvadászat, mint hobbi tartja fenn.

Mi a megoldás? A gazdasági és természetvédelmi károk már évtizedek óta ismertek, de a hatékony lépésekhez hiányzik a politikai akarat. Az egyedüli lehetőség a vadállomány apasztása és az átállás a természetes folyamatokra alapozott erdőgazdálkodásra. Őzekre, szarvasokra, vaddisznókra, még farkasokra is szükség van a természetes folyamatok fenntartásához, de a túl sok vad veszélyezteti az erdő többi lakóját, és erdeink természetességének elvesztésével fizetünk értük.

dr. Gálhidy László

Hazánkban a hiúzok száma 20 alatt van

Makk Marci a Pálfája erdőben

A természet értékeiről, az erdő szépségéről bármennyit olvashatunk, mégis többet ér, ha a két szemünkkel látjuk, fülünkkel halljuk, orrunkkal beszívjuk illatát. Ezért épült a nagy-kőrösi Pálfája tanösvény és Oktatóközpont, ahol a pusztai tölgyesek és homoki gyepek élővilágával ismerkedhetnek meg kicsik és nagyok.

Egy városi gyereknek igazi kaland, ha a természet kihívásaival kell szembenéznie. Ha megtanulja felismerni az erdő állatait és megérteni nyelvüket, ha egymaga tájékozódik a sűrű bozótban, ha hálósájkából nézheti a csillagos eget vagy megismeri a vadon élő növények hagyományos felhasználási módjait. A nagy-kőrösi Pálfája Oktatóközpontban megrendezett Makk Marci tábor lakói ilyesféle élményekkel feltöltődve térnek haza minden nyáron.

Az Oktatóközpont, és maga az erdő is, a legöregebb, 500 évesre becsült famatuzsáleméről,

Pál fájáról kapta a nevét. Az itt álló régi napközis tábor a pusztai tölgyesek védelmét célzó LIFE-Természet pályázat keretében újíttotta fel Nagy-kőrös Önkormányzata 2008-ban, s azóta a Pálfája erdő, ez a páratlan örökség újra népszerű kirándulóhely lett.

Az Oktatóközpont közösségi programjai szerves részévé váltak a város kulturális életének. A Madarak és Fák Napján és más jeles napokon vezetett erdőjáró túrákat, ügyességi versenyeket, kézműves foglalkozásokat szervezünk, ahová lovas kocsin érkezhettek az érdeklődők. Programjaink főként a családoknak szólnak, hiszen fő célunk egy környezetével harmóniában élő nemzedék felnevelése. De gondoltunk az idősebbekre is, akik nosztalgiával érkeznek hozzánk. A „dicső múlt” emlékei táplálják azokat az elképzeléseket, amelyekben újjászületik az Aréna, az itt álló, szépen faragott fa csarnok is.

AZ OKTÁTKÖZPONT
ÉS AZ ERDŐ IS
A LEGÖREGEBB
TÖLGYRŐL KAPTA
A NEVÉT

A gyerekek szeretik az erdőt

Az első két szezonban több mint tízezer gyerek és felnőtt látogatott el a Pálfájába, ami ezzel a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság leglátogatottabb bemutatóhelyei közé került. Látogatói főként helyiek és környék lakói, de kedvelik a fővárosi, sőt, holland és német testvérvárosokból érkező csoportok is. A legnépszerűbb a tanösvény program és az ehhez kapcsolódó kirándulások, ahol a résztvevők közelről ismerkedhetnek meg a pusztai tölgyesek egyedi élővilágával és az itt folyó természetvédelmi munkával. A Pálfája tanösvényhez tartozik egy játékos vezetőfüzet, aminek a segítségével, gyalog vagy kerékpáron, egyénileg is bejárható.

Nagy az igény a nyári sáttortáborokra is. Nem titkolt céljuk, hogy „visszavadjítsák” korunk gyermekeit a természetbe. Büszkék vagyunk rá, hogy fáradozásunk eredményes volt; a táborozók megtapasztalhatták, hogy TV, mobiltelefon és internet nélkül is van élet. De még milyen vidám!

Az Oktatóközpont a nagykőrösi pusztai tölgyesek megőrzését célzó természetvédelmi program részeként született meg. Az üzemeltető KÖVA Zrt., mely a város ivóvízellátását, és hulladékgazdálkodását is irányítja, a jövőben szeretné igazi erdei iskolává minősíteni.

Sápi Mária

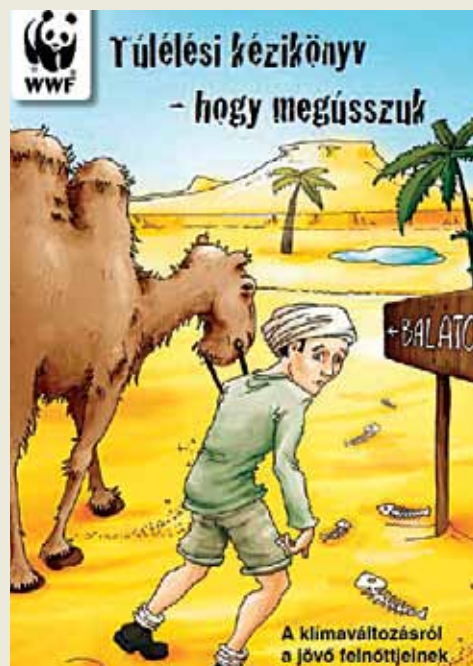
JÁTÉK AJÁNLÓ

TÚLÉLÉS VÁLTOZÓ ÉGHAJLAT ALATT

A WWF legújabb, képekben és érdekes információkban bővelkedő kiadványa, a „Túlélési kézikönyv – hogy megússzuk” az általános iskolásoknak nyújt segítséget az éghajlatváltozás megismerésében, és a saját életükre gyakorolt hatások felkutatásában. Mindeközben egy izgalmas játékon is részt vehetnek azok a gyerekek, akik jól fejtik meg a kiadvány rejtvényeit és elküldik a titkos kódot...

További részletek:

wwf.hu/wwf-kiadvanyok
Hajrá!

Egy magyarrá lett jövevény

Az akác eredendően nem őshonos Magyarországon, de mára országszerte elterjedt

Akácfa – az alföldi ember számára otthonosan természetes csengésű ez a szó. Az akácfa része az alföldi ember mindennapjainak. A természetvédelmi szakemberek mégis aggódva figyelik, mikor gyors térhódítása védett vagy természeti szempontból sérülékeny helyeken egy-egy ritka faj vagy különleges élőhely fennmaradását veszélyezteti.

A akácfa ott van a tanyák körül, az utak mellett, a kiterjedt kultúrerdőkben, megjelenik a nótákban, versekben is. Május-júniusi virágzása kiemelkedő élvezeti értékű mézet ad, fája szerszámnyelet, oszlopot, karót, és nem utolsósorban magas fűtőértékű tűzifát szolgáltat. Az akácfa olyan mélyen

beleivódott az itt élő emberek életébe, és ezen keresztül az egész magyarság tudatába, hogy sokan őshonos fafajnak tekintik.

„Tekintik? Hát nem őshonos?” – merülhet fel a kérdés az olvasóban. Nézzük meg egy kicsit közelebbről, hogyan is alakult e fafaj sorsa a Magyar Alföldön, különös tekintettel a homokvidékekre.

Magyarországi elterjedését ismerve meglepő lehet, hogy eredeti hazája Észak-Amerika keleti felének alacsony, üde klímájú hegysége, ahol természetes viszonyok között elegyfajaként fordul elő. Franciaországba a XVII. sz. elején hozták be, míg hazánkba a XVIII. sz.-ban került. Eleinte parkfának, díszfának ültették, és megjelenése után még hosszú időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy megtalálja a mai kiemelt helyét az erdészeti fafajok között. Szórványosan már a XVIII. sz.-ban telepítettek kisebb akácerdőket, de nagyarányú térhódítása a XIX. sz.-ban induló és a XX. sz.-ban is folytatódó, nagyszabású Alföld-fásítási

programokhoz kapcsolódik. Ezek a programok széles társadalmi támogatottságtól kísérve azt a célt tűzték ki, hogy a honfoglalás óta több ütemben kiirtott alföldi erdős pusztá helyén kialakult fátlan pusztaság képét mutató Alföldet a szemnek kellemesebb tájjá alakítsák. A Duna-Tisza köze homokhátságán meginduló futóhomok pedig nem pusztán gazdaságilag haszontalan területként élt a kor embere fejében, hanem sokszor fizikai veszélyt is jelentett a vidék településeire. A fásítási programoknak további lendületet adott, hogy a trianoni békeszerződéssel az erdősültebb országrészeket elcsatolták Magyarországtól.

A fásítási programok eredményeként az akác az Alföld meghatározó fafajává lépett elő. Mára hazánk valódi akácnagyhatalommá vált: egész Európában nem borítanak összesen akkora területet akácok, mint Magyarországon. A 300.000 hektárnál is több akác az összes erdőterület kb. 20 %-át teszi ki.

AZ AKÁC ÉSZAK- AMERIKÁBAN ŐSHONOS

Ezzel a folyamattal párhuzamosan a XX. sz. olyan kihívások elé állította szülőtteit, amire a korábbi századok döntéshozói nem is gondolhattak. Az emberiség, ezen belül is az európai népesség létszámának robbanásszerű növekedése és a

technológiai fejlődés nemcsak a nyersanyagok, hanem a korábban kimeríthetetlennek hitt természeti kincs, az élővilág változatossága csökkenéséhez is vezettek.

Ez az új kihívás tette szükségessé, hogy a megmaradt természeti értékek oltalom alá kerüljenek, és ott, ahol szükséges, fennmaradásuk érdekében beavatkozás történjen.

A biológiai sokféleség csökkenésének legfontosabb okai világszerte az élőhelyek megszűnése,

A akác, a hárs, a vadvirágok kitűnő mézelők

feldarabolása és a biológiai invázió: utóbbi az a jelenség, amikor egy faj szándékos vagy véletlen emberi segítséggel az eredeti élőhelyétől távoli területekre, sok esetben egy másik földrészre kerül, ott terjedésbe kezd, és átalakítja az előzőlött területek élővilágát.

Sajnos az akácfa számos olyan tulajdonsága, ami alkalmassá tette a futóhomok megkötésére, alkalmassá teszi az őshonos, természetközeli állapotú alföldi erdőállományok előzönlésére és sokféleségük csökkentésére is. Jó sarjadzó képessége révén gyorsan képes elfoglalni új területeket. Speciális gyökérgümőivel a levegő nitrogénjét megkötve utat nyit a nitrogénkedvelő gyomok terjedésének, és az őshonos fajok kiszorításának. Az eredmény egy sokkal kevesebb élőlénynek otthont adó, elszegényedett erdő. A fenti tulajdonságai miatt az Alföld kevés, még természetközeli állapotú erdejében az akác nem kívánatos, és az ilyen erdők természetvédelmi kezelésének fő iránya az akác eltávolítása. Mindez annak érdekében történik, hogy a megmaradt tölgyes állományokban az utáunk jövő generációk is láthassák annak a hajdan nagy kiterjedésű erdős, ligetes tájnak az utolsó hírmondóit, amely az Alföld ármentes részeit jellemezte.

Verő György

EXKLUZÍV UTAK, EXKLUZÍV ÉLMÉNYEK

Ha világot látnál, válaszd a Panda Klubot!

Ismerd meg Magyarország különleges tájait!
Barangolj velünk erdőn-mezőn, fedezd fel
a sólyomreptetés rejtelmét, kenuzz vagy hallgasd
velünk a szarvasbőgést!

**A nagyszerű kalandokért csatlakozz
a Panda Klubhoz, vagy újítsd meg tagságod!**

wwf.hu/pandaklub

HUNGARY
2011

Nézz szembe a tényekkel, hogy ne csak képeken láthass hiúzt!

Ezek a hiúzok ma még itt élnek a magyar erdőkben, de az összefüggő, érintetlen erdőterületek megóvása nélkül már nem sokáig. Mára számuk 20 alá csökkent. A WWF erdővédelmi programja esélyt ad a túlélésre, támogatja az élőhelyek teremtését.

Nézz szembe a tényekkel, mielőtt tényleg csak képek maradnak róluk! Segítségre van szükségük!

A Te 1%-od esélyt adhat a túlélésre!

Támogasd adód 1%-ával a WWF Magyarország erdővédelmi programját, mentsd meg a Magyarországon élő hiúzókat!

wwf.hu / Adószámunk: 18226814-2-42